

Het Land van Grimbergen

Pachthoven en pachters

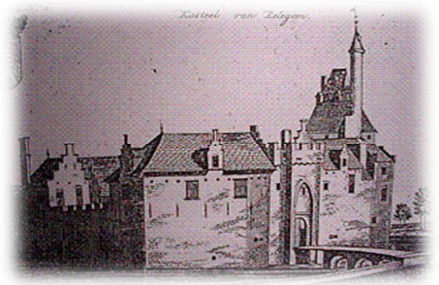
deel 7: het hof van Relegem
en het hof ten Obbergen

van der Elst JM
Steenokkerzeel - 2015

I. HET HOF TE RELEGEM (Zemst).

Dit hof, thans gelegen in de Hoogstraat nr 33 (Zemst), heeft een rijke geschiedenis. De oorsprong gaat terug tot de Frankische tijd. Het was een post langs de verbindingsweg tussen de landen van Grimbergen, Mechelen en Rumst, tijdens de Middeleeuwen eigendom van de heren van Grimbergen. Ingeplant ten westen van het weiland bij de zenne, met de Leibeek ten oosten van het domein dat ten westen door de weg Zemst-Hombeek wordt afgebakend, is Relegem in zijn huidige vorm, een omgracht waterkasteel op open vierkante aanleg, met doorgang en onderbroken gracht aan de noordwestelijke zijde en aansluitende ringgracht met ongelijke U-vormige aanleg ten zuidwesten. De kasteelhoeve ligt ten noorwesten. De kadasterkaart van P.C. Popp (1842-1879) geeft ook nog een dreef aan, die in zuidnoordelijke richting loopt ten oosten van de Leibeek, tot aan de tweesprong van een voetweg en een baan, naar de zenne. De gravure van 1699 uit J. Le Roy, geeft een duidelijk beeld van het versterkt waterslot: gekanteeld poortgebouw met ophaalbrug te midden van de noordwestzijde, uitstekende donjon onder tentdak met flankerende hoge spietoren op de zuidwestelijke zijde. Vermoedelijke woonvleugel op de zuidoostelijke zijde en gekanteelde noordoostelijke muur als afsluiting van de binnenplaats. Deze algemene aanleg werd tot op heden gerespecteerd, maar de gebouwen werden echter aangepast aan de heersende Franse classicistische smaak van het midden en de tweede helft van de 18e eeuw. de burcht werd ontmanteld, het poortgebouw, de ophaalbrug, de donjon en de gekanteelde omheiningsmuur werd afgebroken. De gevels aan de binnenplaats en de grachtzijden en ook de bedakking werden aangepast in functie van de nieuwe woon- en leefstijl. De gracht werd gedempt vóór het smeedijzeren hek, zodat de geplaveide binneplaats nu onmiddellijk bereikbaar werd. Van de vroegere versterkte burcht zou men duidelijk een meer verfijnde en riantere residentie maken, waarin de voorkeur voor symmetrische en axiale opstellingen zo goed mogelijk werd toegepast. De gevels met zandstenen onderbouw en bak- en zandstenen bovenverdieping waarin sporen van de 17e eeuwse opstand resten, kruiskozijnen en kordons, werden homogeen beschilderd. Tijdens de oorlog in 1747 lag het ganse complex er vervallen bij en woonde er niemand.

Eigenaars:

In de loop der tijden werd het hof van Relegem in leen gehouden door voorname families die verschillende hoge functies bekleedden in de Zuidelijke Nederlanden (oa in de Grote Raad te Mechelen).

We starten de chronologische opeenvolging in de 14^e eeuw met:

Jan van Relegem (zv. Geeraert), ° ca 1330, † Bäsweiler 22 augustus 1375.
x Margriete van den Spieghel (fa Gielys en Margriete uytten Steenweghe).
Amman van Brussel (14 dec 1366 – 22 aug 1371).

Willem van Ophem ° ca 1358, q^d 1444.
x (Brussel St Goedele 1390) Jouffr Margriete van den Spiegele.
(dv Jan en Jouffr Margriete uter Grecht).
van wie:

1. Margriete, q^d 1440.
2. Cathelijne.
x Hector van Berghen q^d 1458.
3. Hendrik, volgt hierna.
4. Jan.
5. Maria, q^d 1440.

Hendrik van Ophem ° ca 1398, q^d 1467.
Ridder (cit 1454).

"Domino Henrico de Ophem, domino de Relegem militi" (cit 5 april 1458) ¹.
x Jouffr Maria uter Lymminghen.
van wie:

1. Catharina.
2. Margriete van Ophem.
x **Hr Engelbert van Ittre**, ridder.
"Heer Engelbert van Ittre, heere tot Ittre ende tot Relegem" (15 februari 1492) ².
van wie:
 - a. Hr Jacques, heer van Ittre, graaf van Valkenberg.

¹ Koninklijke Bibliotheek Brussel, Houwaert II. 6499 - 149/3.

² Koninklijke Bibliotheek Brussel, Houwaert II. 6488 -47/8.

- b. Joanna van Ittre, Vrouwe van Relegem (cit. 1493).
x **Antoon van Namen**, Heer van Relegem (20 maart 1492) ³.
In 1493 verkopen zij het hof van Relegem aan Jan Carondelet.
*"thoff te Relegem metten grachten daer om gaende metter wynhove daer aene
geleghen metten boemgaerden ende met een cleynen wyngaerdeken opten dam
van de vyvere om tvoerscreven huys gaende omtrent 4 buender.."*

Jan Carondelet ° Dôle 1428, † Mechelen 21 maart 1501.

Heer van Relegem (leenverhef 30 mei 1493) ⁴.

x Vrouwe Margareta de Chassey † 30 mei 1511.

Vrouwe van Relegem a° 1501 ⁵ (leenverhef 1511) ⁶.

Groot Kanselier van Oostenrijk (cit. 1478)

van wie:

1. Claude ° Dôle 1467, † 1518.
ridder

2. Jan II ° Dôle 1469, † 1544.
Aartsbisschop van Palermo.
Hoofd van de Geheime Raad (1530-1540).

3. Charles ° ca 1471, † 1539.
x Henriette de Mauville-Créton.
Ridder.

4. **Ferry Carondelet** ° ca 1473, † 27 juni 1528.
x (maart 1501) Digne de Baux † 18 oktober 1503.
Archidiaken van Besançon.
Heer van Relegem (helft)
*"Hr Charles Carondelet, ridder tot behoeff Hr Ferry by doode
Vrouwe Margriete de Chassey" (leenverhef 5 mei 1522) ²².*

5. Anne.
x Gérard de Henin-Liétard.
xx Jean de Luxembourg-Ligny.

6. Jeanne.
x Charles de Poitiers.

7. Guillaume † 1526.
x Agnes Frémault.

8. Françoise.

9. Guillemyne.

10. Philips, volgt hierna.

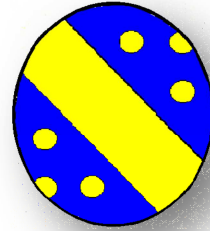
Philips Carondelet ° ca 1485, † 1547.

x Anne de Bentinck.

Burggraaf van Harelbeke.

Heer van Relegem (helft).

van wie:

³ RA Brussel, familiearchief de Merode-Westerlo, CA 2796, leenboek 1487-1511, folio 18r°.

⁴ RA Brussel, familiearchief de Merode-Westerlo, CA 2796, leenboek 1487-1511, folio 19r°-v°.

⁵ RA Brussel, familiearchief de Merode-Westerlo, CA 2796, leenboek 1487-1511, folio 33.

⁶ RA Brussel, familiearchief de Merode-Westerlo, LA 1447, folio 14.

Charles Carondelet ° ca 1520, † 1593.

Heer van Relegem (cit 1547).

" *Joncheere Charles Carondelet by doode Joncheere Philips zyns vaders ontfangen twee leenen metter wintmolen den 8 february 1547 ende heet het hof te Relegem metten grachten daeraen gaende ende metten winhove daer aen geleghen metten bogaerde ende met eenen cleenen wyngaerden opten dam van de vivere om tvoerscreven huys gaende houdende tsamen omtrent 4 buender..*" ⁷.

xxx Vrouwe Joanne de Harchies-Mouton q^d 1608.

Vrouwe van Relegem (leenverhef 29 december 1593) ²³.

van wie:

Françoise Carondelet ° ca 1570.

x (1601) **Jonker Jan du Chasteler**, Burggraaf van Bavay.

(zv. Gabriël en Marie de Haudion).

Heer van Relegem (leenverhef 28 februari 1608) ²³.

van wie:

Pierre Philippe du Chasteler ° ca 1610.

x (4 mei 1642) Hélène de Haynin † 1643.

xx (4 juli 1645) Anne Marie d'Estourmel.

Heer van Relegem (cit 1635).

Verkoopt het hof van Relegem aan Livio Invrea, een koopman uit Genua en bankier in de Nederlanden.

Livio Invrea ° ca 1604, † 1648.

(zv Giovanni Paolo en Magdalena di Franchi Toso) ⁸.

Koopman afkomstig uit Genua en bankier in Antwerpen.

Heer van Relegem (cit 1637).

x (Antwerpen 1637)

Anna Maria Helman ° Antwerpen ca 1608, † Zemst (kasteel Relegem) 4 januari 1658.

(dv Ferdinand en Catharina van der Vecken).

van wie:

Maria Constantia Françoise Invrea ° ca 1638, q^d 1685 ⁹.

Vrouwe van Relegem (leenverhef 20 juli 1648).

x(ca 1658) **Dierick van der Nath** (zv. Dierick), ° ca 1622, † 11 november 1693.

Rijksgraaf (20 november 1655).

Heer van Relegem.

van wie:

Gerard Constantijn, graaf van der Nath ° ca 1658, † 1 januari 1738 (80j).

x Maria Theresia , gravin von Berthold ° 1661, † 22 september 1737.

Heer van Relegem.

van wie:

Gotthard Joseph Casimir, graaf van der Nath.

° Wenen 4 maart 1696, † Mechelen 19 januari 1742.

Heer van Relegem (leenverhef 26 september 1738).

x (1726) Maria Thersia, gravin Zichy von Vásonykő ° 30 mei 1703, † 1760.

Zijn erfgenamen verkochten in 1758 het kasteel en hof van Relegem aan

Jouffr Elisabeth J. Le Clerc. De molen van Relegem werd verkocht aan Sr Livinus Remory ¹⁰.

⁷ RA Brussel, familiearchief de Merode-Westerlo, LA 1446, folio 11.

⁸ Libro d'Oro della Nobilità Mediterranea (<http://www.genmarenostrum.com/>).

⁹ RA Brussel, familiearchief de Merode-Westerlo, CA 2184, folio 48, leenverhef 7 augustus 1685.

¹⁰ RA Brussel, familiearchief de Merode-Westerlo, CA 2190, leenboek vanaf 6 februari 1757.

Elisabeth Josepha le Clerc ° ca 1730.

Vrouwe van Relegem (leenverhef 11 september 1758) ¹¹.

"Jouffr Elisabeth Josepha le Clerc verheft allen den leenen aende leenhove van Grimbergen onderworpen ende die aende voerschreven constituanten sijn compterende als laetste verdierdersse in de notariale vercoopinge binnen Mechelen gehouden der heerlijkheyt van Relegem naergelaeten by wijlen Mijnheer Gottard Joseph Grave van der Nath ende verstorven aen der selver meerder ende minderjarige kinderen gelegen te Sempse met het casteel, waeteringhen, hoeve, gronden ende toebehoorten Landen ende waeteren daer aengelegen.."

x (Brussel 1760).

Antoon Joseph van Wevelinchoven ° Maaseik 17 december 1717, † Zemst (Relegem) 12 december 1789.

(zv. Hendrik Constant en Hendrina de Bois) ¹².

Heer van Relegem.

van wie:

Francisca Josepha van Wevelinchoven ° Brussel 20 september 1761, † Brussel 23 november 1789.

Barones, Vrouwe van Relegem.

x Zemst (Relegem) 21 januari 1782 ¹³.

Dominique Charles Joseph d'Hannoset de Wertherre

° Brussel 9 februari 1749, † Brussel 16 februari 1797.

(zv François Jean Hyacinth d'Hannoset en Thérèse Françoise Eleonore Josepha d' Eesbeeck).

Heer van Relegem.

¹¹ RA Brussel, familiearchief de Merode-Westerlo, CA 2836, leenverhef 11 september 1758.

¹² Stamboom "van Wevelinckhoven" (<http://www.8november.net/wevelinchoven.htm>).

¹³ tt. Antoon Joseph van Wevelinchoven en Jan Emmanuel Sylvester Gislain Huysman de Hossem.

II. HET HOF TEN OBBERGEN (Beigem).

Zoals we eerder konden lezen heeft Floreys van den Obbergen, als leenman, het hof van Obbergen in 1409 ontvangen van Jouffr Joanna van Bergen. In totaal was dit hof ongeveer 11 bunder groot. Na zijn overlijden start de verbrokkeling van het leengoed. Zijn zoon Willem werd leenman op het hof (leenverhef 23 september 1458)¹⁴ maar zijn moeder (Beatrijs van Hamme) behield haar tocht. En zijn broer Daneel had hierop een erfelijke rente van 7 zakken rogge¹⁵. Na het overlijden van Willem ging het pachthof over op zijn dochter Margriete en haar man Rombout Fuyen. Een derdedeel van het leen (in totaal 3 bunder 3 ½ dagwanden), kwam in handen van Daneel van den Obbergen. De oppervlakte van het leen 'ten Obbergen' bedroeg op dat moment nog zeven bunder en drie dagwanden. Het deel van Daneel van den Obbergen werd door zijn erfgenamen verkocht aan Andries Fuyen (zv Rombout)¹⁶, die het op 12 februari 1524, doorverkocht aan Mr Engelbert van den Dale (hof ten Doorne). Na de dood van zijn moeder deed Andries Fuyen op 16 augustus 1533 leenverhef voor het hof ten Obbergen en drie jaar later werd, na de dood van Andries, zijn minderjarige zoon Merten eigenaar van dit "schoon pachthof metten huysen schueren stallen ende duyfhuyse dair opstaende" in totaal 7 bunder 3 dagwand groot met nog negen bunder aan achterlenen. Laureys de Donckere was op dat moment pachter. De toestand van het hof was op dat moment fel verslechterd. Sommige gebouwen waren zeer oud en lagen er desolaat bij, en de kosten om deze te herstellen bleken veel te hoog in verhouding met de zware 'erfcommenen' (lasten). Daarom werd er beslist om het leengoed openbaar te verkopen. De eerste zitdag was op 6 april 1540 in de kamer van Ukkel, gelegen in de kelder van het stadhuis van Brussel. Op 4 mei werd Christoffel Schuerman (van der Schueren), na uitgang van de brandende kaars, de nieuwe eigenaar. Deze zal het hof niet lang daarna verkopen aan Engelbert van Oyenbrugge¹⁷. Zes jaar later (1546), verkocht hij 1 bunder land "gespleten van den voorschreven hove van Obbergen" aan Lambrecht van den Wesenhagen¹⁸. In zijn testament¹⁹ had de heer van Oyenbrugge het 'huys ende hof van Obbergen mette neder pachthove mette lande, weyde bogairde daertoe hoorende gelijck Hendrik Buelens die In pachtinge houdt', overgelaten aan zijn zoon Coenraed van Oyenbrugge (kanunnik van OLV in Doornik). In 1560 werd het pachthof met land, in totaal 6 bunder 3 dagwand groot, verkocht aan Jouffr Maria van den Heetvelde [wed^e wijlen Jonker Engelbert van Baronage] met als besetman Dierick van den Heetvelde 'soene' Philips²⁰.

Op het einde van de 16^e eeuw tenslotte werd het pachthof ttz "hofstad mette hove ende bloke" groot 1 bunder door de erfgenamen 'van den Heetvelde' verkocht aan Robbrecht van Eeckhout (zv. Steven) en Elisabeth van Herbosch zijn echtgenote²¹. Deze kwam op tragische wijze aan zijn eind. Hier volgt het relaas (van dit familiedrama), zoals overgenomen uit de remissiebrief van zijn zwager Jan van Herbosch²², pachter op het hof van Heer Gindertaelen te Grimbergen. Robbrecht was, op 30 juli 1602, 's avonds samen met Jan teruggekeerd uit Meise, waar zij samen het doopfeest van één van de kinderen van zijn broer Peeter gevierd hadden. Ze waren allebei "wel by drancke", en kregen die op een bepaald moment zo uit de hand liep dat Jan van Herbosch met een gaffel op het hoofd van zijn schoonbroer sloeg. Door de weersomstandigheden (hoge temperatuur), en waarschijnlijk ook door gebrek aan voldoende verzorging, was de wonde dusdanig ontstoken dat Robbrecht enkele dagen later aan zijn verwondingen bezweek. Jan van Herbosch vreesde de gerechtelijke gevolgen en vluchtte weg uit Grimbergen, tot in de vrijheid van Lombeek. Bij vonnis voor de schepenen van Grimbergen op 1 oktober 1602 werden zijn goederen verbeurd verklaard. Beide drossaards van Grimbergen (Anthoon Longin [Nassau] op 3 oktober en Philips de Boischot [de Berghes] op 10 oktober) hadden Jan drie maand de tijd gegeven om zijn zaak in orde te stellen. Bij zijn aanvraag tot 'remissie' zit ook een verklaring van pastoor Pauwel Fabri, priester van de collegiale kerk van Sint Goedele in Brussel, dd. 9 augustus 1602. Deze verklaarde dat, alvorens hij de laatste sacramenten toediende aan Robbrecht van Eeckhout, deze in bijzijn van twee getuigen (Merten Jacobs en Hendrik van Steenwinkel), vergiffenis geschonken had aan zijn schoonbroer. Het zou, vanaf de aanvraag tot genade, nog bijna twee jaar duren alvorens deze verleend werd door de beide heren van Grimbergen (Jonkheer Jacques de Berghes op 16 april en Prins Philips Willem van Nassau op 13 mei 1604). Naast de 'zoeninge' met de familie diende Jan aan beide heren 80 Rijngulden te betalen.

¹⁴ AR Brussel, familiearchief de Merode Westerloo, VM 335 (leenboek vernieuwd a° 1479), folio 43, "Willem van den Obbergen heeft dit voirgenoeemt leen ontfangen den 27^e september 1458"..

¹⁵ AR Brussel, familiearchief de Merode Westerloo, VM 327, folio 94v°, "volgens rapoerte a° 1467".

¹⁶ AR Brussel, familiearchief de Merode Westerloo, VM 459, leenverhef 10 februari 1524.

¹⁷ AR Brussel, familiearchief de Merode Westerloo, VM 431, folio 128v° en familiearchief van der Noot (I 114), 237, akte 4 mei 1540 en 29 mei 1540 (conditie en voorwaarde voor de verkoop van het leen 'ten Obbergen').

¹⁸ AR Brussel, familiearchief de Merode Westerloo, VM 425 (leenboek vanaf 1543); folio 182, leenverhef 14 maart 1546.

¹⁹ RA Leuven, schepengriffie Grimbergen, 3649a, folio 196v°, testament van Engelbert van Oyenbrugge, 8 augustus 1554..

²⁰ AR Brussel, familiearchief de Merode Westerloo, VM 425, folio 181v°, leenverhef 14 juni 1560.

²¹ AR Brussel, familiearchief de Merode Westerloo, CA 2839, folio 213v° en VM 425, folio 181, 29 april 1600.

²² AR Brussel, familiearchief de Merode Westerloo, CA 194, register van Remissiebrieven verleend door de heren van Grimbergen (1505-1637).

Na de dood van haar man had Elisabeth van Herbosch leenverhef gedaan voor het hof ten Obbergen ²³. In 1612 deed Nicolaes van Eeckhout verhef in naam van zijn broers, Hendrik, Steven en Jan en van zijn moeder voor de tocht ²⁴. Even voordien (op 4 januari 1612) was het goed gehypothekeerd met een jaarlijkse rente van 23 gulden 42 ½ stuivers "*den penninck 16*", ten behoeve van Jouffr Jacquemyne van der Donck wed^e wijlen Godefroy van Gelre ²⁵. Het leengoed 'ten Obbergen', omvatte het huis en hof slechts 1 bunder meer groot bleef gedurende enkele generaties in handen van de kinderen van wijlen Robbrecht van Eeckhout en werd verdeeld in vijf delen. Uit een aantal erfbrieven dd 16 april 1694 bleek dat Margriete van Eeckhout (dv Nicolaes en Lijsbeth Vleeracker en op dat moment echtgenote van Peeter van der Meren) , drie vijfde delen van het bunder '*hoffstede*' geërfd had. Hun zoon Jan van der Meren zal op 3 september 1735 leenverhef doen voor de voorgaande drie vijfde delen en voor de resterende delen (die hij verkreeg van de erfgenamen van Nicolaes van Eeckhout en Josina van Hamme). Op dezelfde dag verkoopt Jan van der Meren het "*voorscreven bunder hofstede genoempt thoff van Obbergen*", gelegen, oost tegen de kerk van Beigem en de weduwe Carel van Hamme, zuid tegen heer Andries van Brussel, west tegen de goeden van de abdij van Affligem en Adam Jaeckens en noord tegen de '*cure*' van Beigem.

Tot zover een kort overzicht van de geschiedenis van dit pachthof, waarvan heden ten dage niets meer overblijft. De pastorie van Beigem bevindt zich nu op de plaats waar eens het pachthof van de familie 'van Obbergen' stond.

²³AR Brussel, familiearchief de Merode-Westerlo, CA 2839, folio 214, leenverhef 6 juli 1603 .

²⁴AR Brussel, familiearchief de Merode-Westerlo, VM 459, leenverhef 24 juli 1612.

²⁵AR Brussel, familiearchief de Merode-Westerlo, VM 425, folio 181, 4 januari 1612.